

EVALUATIE WATERSCHAPSVERKIEZINGEN 2023

Unie van Waterschappen
September 2023

Jane Alblas
Ilona Elfferich-Rodenburg
Tessa Maas
Willem Wensink

INHOUD

Evaluatie.....	1
waterschapsverkiezingen	1
Inhoud	4
Inleiding.....	5
hoofdstuk 1 – algemeen.....	6
1.1 inleiding.....	6
1.2 projectorganisatie	6
1.3 Bestuurlijk juridische zaken	7
1.4 samenwerking met externe partijen	9
1.5 Aanbevelingen.....	13
hoofdstuk 2 – Communicatie	14
2.1 inleiding.....	14
2.2 campagne.....	15
2.3 Aanbevelingen.....	16
hoofdstuk 3 – Stemhulp.....	18
3.1 inleiding.....	18
3.2 GEBRUIK STEMHULP	18
3.3 Ervaringen.....	18
3.4 aanbevelingen	19
Conclusies	20
4.1 Inleiding.....	20
4.2 Aanbevelingen.....	20

INLEIDING

Op 15 maart 2023 vonden de landelijke Waterschapsverkiezingen plaats. Nu Nederland weer volop in voorbereiding is op de volgende verkiezingen, de Tweede Kamerverkiezingen in november, lijken de waterschapsverkiezingen al een lichtjaar achter ons te liggen. Waar we nu druk bezig zijn met vooruitkijken, is het essentieel om juist ook achterom te kijken naar onze waterschapsverkiezingen. Hoe zijn ze verlopen? En wat nemen we mee richting de verkiezingen in 2027?

De waterschapsverkiezingen van 2023 kunnen we met reden succesvol noemen. Er was veel aandacht voor de verkiezingen, er waren geen incidenten en de opkomst was ongekend hoog: 53,1% van de kiesgerechtigden heeft zijn stem uitgebracht op een van 4667 kandidaten. In deze evaluatie zoomen we nader in op de verschillende onderdelen van de verkiezingen om te zien wat succesvol was bij de organisatie en welke punten we verbeteringen kunnen aanbrengen.

We staan in deze evaluatie nader stil bij de processen en draaiboeken waar we dit keer meegewerkt hebben. De praktische uitvoering van de verkiezingen heeft op een aantal punten door verschillende factoren te wensen over gelaten. Er waren bijvoorbeeld veel hertellingen nodig. De Unie van Waterschappen heeft samen met de waterschappen conclusies en verbeterpunten opgehaald. Deze evaluatie wordt door de Unie ook gebruikt voor de evaluatiegesprekken met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties (BZK) en het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW). Op onderdelen zal voor de uitwerking van de aanbevelingen ook contact worden gezocht met de VNG, ProDemos en andere relevante partijen.

Ook de opkomst bevorderende campagne is geëvalueerd. De gezamenlijke aanpak uit 2019 is voortgezet met veel zichtbaarheid en persaandacht tot gevolg. De Unie heeft deze aanpak geëvalueerd met de waterschappen, maar ook met het publiek. In deze evaluatie vindt u de uitkomsten van een publiekmeting over de campagne. Net als in 2015 en 2019 is er een stemhulp ontwikkeld. Dit keer met Citisens. Het proces om tot die stemhulp te komen en het uiteindelijke eindproduct komen ook aan bod. We zien onder meer dat de stemhulp een groot aantal keer is ingevuld en hiermee in een behoefte bij de kiezer lijkt de voldoen. Het aantal stellingen, de kwaliteit van de stellingen en het proces om tot positionering van politieke partijen te komen, zijn voor verbetering vatbaar.

In deze evaluatie doen we een aantal aanbevelingen richting de waterschapsverkiezingen van 2027. Deze aanbevelingen zijn eerder al getoetst bij het bestuurlijke panel, dat in aanloop naar de verkiezingen als bestuurlijk klankbord heeft gefungeerd voor het projectteam van het Uniebureau. Ik bedank de leden van dit panel voor hun inzet. Ook de projectteams van het Uniebureau en alle waterschappen wil ik van harte bedanken voor het harde werk dat zij hebben verzet om er succesvolle verkiezingen van te maken.

Rogier van der Sande
Voorzitter van de Unie van Waterschappen

HOOFDSTUK 1 – ALGEMEEN

1.1 INLEIDING

Op basis van de ervaringen en de evaluatie van de waterschapsverkiezingen in 2019 is nagedacht hoe de verkiezingen van 2023 te benaderen en vorm te geven. In het plan van aanpak¹ is vastgelegd dat de centrale organisatie van de verkiezingen door de Unie van Waterschappen gericht was op het houden van “rechtsgeldige en rechtmatige verkiezingen”. De hiervan afgeleide doelstelling was: “het faciliteren van landelijke, centrale activiteiten ten behoeve van de waterschapsverkiezingen. De projectorganisatie faciliteert de onderdelen waarbij een landelijke aanpak leidt tot meer efficiëntie en effect, in plaats van individuele voorbereiding door ieder waterschap”.

Zo heeft de Unie de volgende activiteiten ondernomen:

1. Aanbieden van de cursus ‘Actief voor het waterschap’ (komt terug in dit hoofdstuk);
2. Het aanleveren van juridische documenten rondom de verkiezingen zoals een kaart met waterschapsgrenzen, draaiboeken, etc. (komt terug in dit hoofdstuk);
3. Het aanleveren van een landelijke communicatiestrategie en een toolbox met communicatiemiddelen voor de regionale communicatie (zie hoofdstuk 2);
4. Het beschikbaar stellen van een digitale stemhulp voor alle waterschappen en coördineren van de realisatie ervan (zie hoofdstuk 3);

Daarnaast hebben de individuele waterschappen tal van activiteiten ondernemen om de verkiezingen succesvol te laten verlopen. Het is goed om vooraf aan te geven dat die activiteiten, die soms nauw verbonden zijn aan de landelijk georganiseerde activiteiten, geen onderdeel uitmaken van deze evaluatie.

1.2 PROJECTORGANISATIE

Om de centrale activiteiten te faciliteren en met stakeholders (ministeries van BZK en IenW, Kiesraad, VNG en IPO) af te stemmen is een projectorganisatie binnen het Uniebureau geformeerd die de activiteiten heeft uitgezet en de voortgang ervan heeft gemonitord.

Bestuurlijk opdrachtgever

Vanuit het Uniebestuur was voorzitter Rogier van der Sande bestuurlijk verantwoordelijk en als zodanig opdrachtgever voor het opstellen en uitvoeren van het plan van aanpak voor de waterschapsverkiezingen van 2023.

Projectteam

Het projectteam van de Unie bestond uit:

- Willem Wensink (projectleider);
- Ilona Elfferich (secretaris);
- Jane Alblas (communicatie);
- Tessa Maas (public affairs).

Bestuurlijke klankbordgroep

De bestuurlijke klankbordgroep is vooraf in het leven geroepen en heeft meegedaan aan de voorbereiding op de aanbestedingen, in het selectieproces van de aanbestedingen en in de uitwerkingen van de plannen. De klankbordgroep had een toetsende functie en beoordeelde de inhoud van de resultaten vanuit eigen expertise.

De klankbordgroep bestond uit:

- Jan Bonjer (dijkgraaf van waterschap Hollandse Delta),
- Bea de Buissonjé (dagelijks bestuurslid van Waterschap Amstel, Gooi en Vecht),

¹ Vastgesteld door de Ledenvergadering op 8 oktober 2021.

- Jeroen Haan (dijkgraaf van het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden),
- Klazien Hartog (dagelijks bestuurslid van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier)
- Toon van der Klugt (dijkgraaf van het Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard),
- Stefan Kuks (watergraaf van waterschap Vechtstromen),
- Erik de Ridder (watergraaf van waterschap De Dommel),
- Rogier van der Sande (voorzitter Unie van Waterschappen, dijkgraaf van het Hoogheemraadschap van Rijnland),
- Simone Steendijk (secretaris-directeur van waterschap Hollandse Delta en voorzitter van de Werkgroep Communicatie),
- Bé de Winter (dagelijks bestuurslid van Wetterskip Fryslan).

Ambtelijke klankbordgroep

De ambtelijke klankbordgroep bestond uit projectleiders verkiezingen van alle waterschappen. Deze klankbordgroep wisselde ervaringen en kennis uit en werd bijgepraat over de ontwikkelingen rondom de verkiezingen.

Vanuit het Uniebureau zijn er, op regelmatige basis, bijeenkomsten georganiseerd om de klankbordgroep met projectleiders, communicatieprofessionals en juristen van de waterschappen te informeren en te betrekken bij de waterschapsverkiezingen en de activiteiten van het Uniebureau hieromtrent. Deze bijeenkomsten werden digitaal of fysiek gehouden. Tijdens deze bijeenkomsten kwamen de belangrijkste ontwikkelingen rondom de hiervoor genoemde vier activiteiten aan bod. De startbijeenkomst was op 22 september 2021.

Na de verkiezingen heeft het Uniebureau op ambtelijk niveau een bijeenkomst georganiseerd ter evaluatie van het proces. Vanuit de waterschappen is toen aangegeven dat men veel prijs stelde op deze manier van informatievoorziening. Tijdens de digitale bijeenkomsten was het vooral, zeker in het project, zenden vanuit de Unie, tijdens de fysieke bijeenkomsten was er meer mogelijkheid voor onderlinge uitwisseling. De afwisseling tussen digitale en fysieke bijeenkomsten is gewaardeerd.

De samenwerking tussen de projectleiders en het Uniebureau werd gewaardeerd. De Teamsomgeving was een mooie centrale plek om stukken te verzamelen. De chatfunctie in de Teamsomgeving maakte het mogelijk om snel met elkaar te schakelen. Het is aan te bevelen voor alle deelnemers om de meldingen aan te zetten.

1.3 BESTUURLIJK JURIDISCHE ZAKEN

Expertgroep bestuurlijk-juridische zaken

In de expertgroep bestuurlijk-juridische zaken, waarin enkele juristen van waterschappen deelnamen, is het passieve deel van de organisatie van de verkiezingen voorbereid, dus het mogelijk maken dat mensen op zich kunnen laten stemmen. De bestuurlijk-juridische vragen die hierin verweven zitten en waar elk waterschap mee te maken krijgt, zijn verkend door deze expertgroep. Door de inwerkingtreding van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen leverde dit extra vragen op. Het duurde enige tijd voordat duidelijk was, dat deze wetswijziging op 1 januari 2023 in werking zou treden.

De expertgroep heeft de volgende documenten gemaakt:

- 1) Draaiboek algemeen (oude en nieuwe versie);
- 2) Draaiboek kandidaatstelling;
- 3) Draaiboek uitslagen en benoemingen;
- 4) Handreiking hertellingen;
- 5) Modellenboek;
- 6) Notitie over de rol van dijkgraven bij de verkiezingen;
- 7) Notitie over het moment van aftreden.

Ook heeft de expertgroep een Q&A gemaakt met juridische vragen rondom de verkiezingen. De stukken werden in een Teamsomgeving gedeeld met alle projectleiders. De draaiboeken fungeerden als 'levende' documenten, want door projectleiders werden aanvullingen en wijzigingen doorgegeven. De Teamsomgeving fungeerde ook als laagdrempelig platform voor de uitwisseling van allerlei vragen en antwoorden voor de projectleiders.

De projectleiders gaven aan dat de draaiboeken dit keer niet compleet waren. Informatie over met name de Wet elektronische publicaties werd bijvoorbeeld gemist. Het is aan te bevelen om bij de volgende verkiezingen ook de regels omtrent het publiceren en bewaren van gegevens expliciet een plek te geven. Het kan ook helpen om voor de volgende verkiezingen bij de projectleiders te informeren welke informatie zij nu in het draaiboek gemist hebben, zodat dat meegenomen kan worden. Verder werd aangegeven dat het modellenboek wat onduidelijk was. Het bevat alleen modellen die niet wettelijk voorgeschreven zijn. De wettelijk voorgeschreven modellen worden door het ministerie van BZK gepubliceerd. Bij de volgende verkiezingen is het van belang om duidelijker te maken welk model waarvoor gebruikt wordt en waar dat te vinden is.

De notitie over het moment van aftreden was noodzakelijk omdat door inwerkingtreding van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen de termijn voor het aan- en aftreden van de gekozen leden van het algemeen bestuur verschoof. De termijn voor de geborgde leden van het algemeen bestuur verschoof niet op dezelfde manier mee. Daardoor moesten de gekozen leden aftreden met ingang van 29 maart 2023 (art. C4 lid 2 van de Kieswet) en de geborgde leden met ingang van 28 maart 2023 (art. 16 van de Waterschapswet). De Unie heeft de ministeries van BZK en IenW hiervan op de hoogte gebracht en voor de volgende verkiezingen wordt deze termijn door een wetswijziging gelijk getrokken.

De expertgroep onderhield contact met de VBNE, LTO en KvK/VNO-NCW die de vertegenwoordigers namens de geborgde categorieën benoemen. In februari 2022 is contact opgenomen met VBNE, LTO en KvK/VNO-NCW met het verzoek de benoemingsbrieven op zijn vroegst 1 maart 2023 naar de te benoemen bestuurders en het waterschap te sturen. Ondanks de afspraak, hebben enkele bestuurders de benoemingsbrieven toch weer te vroeg ontvangen. Voor de volgende verkiezingen moet er weer ruim op tijd contact worden opgenomen met de benoemende organisaties om dit af te stemmen. Het is goed om hiervoor meerdere keren aandacht te vragen.

Lange tijd was niet duidelijk of de initiatiefwet van het Tweede Kamerlid Bromet en De Groot tot wijziging van de Waterschapswet en de Kieswet in verband met het volledig democratiseren van de waterschapsbesturen (geborgde zetels) op tijd in werking zou treden. Dit leidde tot onduidelijkheid over de omvang van de nieuwe algemeen besturen. Uiteindelijk werd pas het op 16 december 2022 duidelijk dat de wet voor de verkiezingen van 2023 in werking trad.

Om de voorlopige uitslagen inzichtelijk te maken werd vanuit de expertgroep BJZ een excelbestand beschikbaar gesteld. Helaas bleek dit bestand niet voor alle waterschappen geschikt te zijn. Voor de volgende verkiezingen is het verstandig om hier van tevoren aandacht aan te besteden en eventueel via de Unie iets te regelen dat voor alle waterschappen geschikt is.

Waterschapsgrenzen

Op verzoek van het Uniebureau heeft het Waterschapshuis kaarten en een lijst met postcodes gemaakt die gemeenten konden gebruiken voor het bepalen van de kiesgerechtigdheid. Deze stukken zijn in november 2022 via de waterschappen naar inliggende gemeenten verspreid. De VNG heeft een bericht gemaakt voor gemeenten hoe zij de kiesgerechtigdheid kunnen bepalen. Daarbij is verwezen naar de kaarten en de lijst. Dat heeft goed gewerkt.

E-learnings

De voor de verkiezingen van 2019 ontwikkelde e-learningmodules zijn voor de verkiezingen van 2023 door de Unie geüpdatet. Het doel van die modules is AB- en DB leden toe te rusten voor de uitvoering van hun (toekomstige) taak. De modules zijn:

- 1) Hoe werkt een waterschap;
- 2) Financiën van de waterschappen;
- 3) Rollen en instrumenten.

De modules zijn online vrij toegankelijk voor iedereen en te raadplegen via unievanwaterschappen.nl.

1.4 SAMENWERKING MET EXTERNE PARTIJEN

De projectorganisatie van de Unie van Waterschappen en de projectleiders verkiezingen van de verschillende waterschappen hebben veelvuldig contact gehad met externe partijen.

Rijk

Het ministerie van BZK brengt in aanloop naar verkiezingen circulaire's uit met belangrijke informatie voor gemeenten. Vanwege de inwerkingtreding van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen had het ministerie dit keer een circulaire gemaakt voor de waterschappen. Deze is door het ministerie, in afstemming met de Unie, naar de projectleiders persoonlijk gemaild. Het is voor projectleiders van waterschapsverkiezingen niet mogelijk om op de verzendlijst van het ministerie van BZK te komen. Het is te overwegen om het gesprek met het ministerie hierover aan te gaan. De projectleiders hebben tijdens de evaluatiebijeenkomst aangegeven de volgende keer alle circulaire's van het ministerie van BZK te willen ontvangen. De projectleiders gaven verder aan weinig contact te hebben met het ministerie van BZK. Het meeste contact gaat met en via de Kiesraad.

Na de lage opkomst van de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 heeft het ministerie van BZK een onderzoek laten uitvoeren door de Dienst Publiek en Communicatie om nader te kunnen duiden wat de oorzaken van die lage opkomst waren en wat mogelijke handvatten zijn in het bevorderen van de opkomst bij de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen. Om met de uitkomsten van dit onderzoek aan de slag te gaan heeft BZK een zgn. CASI-traject opgetuigd, waar verschillende gemeenten, IPO en de Unie ook aan hebben deelgenomen. (CASI staat voor 'communicatie activatie strategie instrument'.) Het ministerie heeft mede als gevolg van dit traject de opkomstbevorderende campagne van het Rijk verbreed en een uitgebreide crossmediale campagne neergezet met Elke Stem Telt. Er zijn onder meer televisiecommercials, radiospots en social mediacampagne ontwikkeld. Via nieuwsbrieven zijn de waterschappen op de hoogte gehouden.

Kiesraad

De Kiesraad speelt een steeds grotere rol in het verkiezingsproces, dat blijkt uit verschillende wetten en wetvoorstellen² die het afgelopen jaar in werking traden of voor consultatie zijn gepubliceerd. Uit de contacten die waterschappen in aanloop naar, tijdens en na de verkiezingen met de Kiesraad hadden, blijkt dat de Kiesraad die rol op dit moment niet kan vervullen.

De projectleiders gaven aan dat de informatievoorziening vanuit de Kiesraad niet tijdig en van slechte kwaliteit was. Er was bijvoorbeeld vooraf geen planning met de waterschappen gedeeld over wanneer zij welke informatie konden verwachten en de verstrekte informatie leverde veel vragen op.

Met de inwerkingtreding van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen zijn nieuwe controles voor het uitslagenproces ingevoerd. Het doel van deze controles is om het verkiezingsproces meer transparant en controleerbaar te maken, maar bij (een deel van) de projectleiders leeft het gevoel

² Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen, Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces en Wet programmatuur verkiezingen.

dat deze controles hun doel voorbij schieten. Het was voor de waterschappen niet duidelijk op welke wijze deze controles hebben bijgedragen aan het doel, transparantie en controleerbaarheid voor de burger. De controles hebben veel extra werk opgeleverd voor de gemeenten en waterschappen. De controles waren zeker niet geschikt voor de specifieke situatie van de waterschappen (waterschappen treden als centraal stembureau op voor hun eigen verkiezingen), zoals de controle op blanco stemmen per stembureau. Het is aan te bevelen om ruim voordat het controleprotocol door de Kiesraad wordt gemaakt een bijeenkomst tussen enkele projectleiders verkiezingen en juristen van waterschappen en de Kiesraad te organiseren zodat zij samen tot een voor waterschappen geschikt controleprotocol kunnen komen.

Het protocol met informatie over hoe de controles uitgevoerd moesten worden, werd door de Kiesraad te laat aangeleverd. Maar vervolgens werden waterschappen niet geïnformeerd dat er een nieuwe versie van het controleprotocol aan zou komen of was verschenen. De protocollen waren daarnaast slecht uitvoerbaar. Het werd door de projectleiders wel gewaardeerd dat de Kiesraad tweemaal een toelichting op het protocol heeft verzorgd.

Daarnaast gaven verschillende medewerkers van de Kiesraad verschillende antwoorden op dezelfde vraag. Dit leidde tot verwarring bij de centraal stembureaus. Vragen over de praktische toepasbaarheid van artikelen uit de Kieswet kon de Kiesraad niet geven. Ook de bereikbaarheid van de Kiesraad was niet goed. De Kiesraad fungeerde op eigen verzoek als tussenpersoon voor de waterschappen richting de drukkers die de stembiljetten drukten, maar was na het aanleveren van de kandidatenlijsten door de waterschappen niet meer bereikbaar. Hierdoor hebben waterschappen alsnog zelf contact opgenomen met de betreffende drukkers.

Het is aan te bevelen om ruim voor de volgende verkiezingen in overleg te treden met de Kiesraad over hoe het proces en de onderlinge samenwerking verbeterd kunnen worden.

De Kiesraad heeft zelf een evaluatie uitgevoerd van de verkiezingen.³ De Kiesraad constateert dat de verkiezingsuitslagen betrouwbaar zijn, maar dat de organisatie van het verkiezingsproces onder grote druk heeft gestaan. Dit had te maken met verschillende factoren: de combinatie van verkiezingen op één dag, het grote stembiljet en de aangescherpte procedure voor de vaststelling van de verkiezingsuitslagen. Ook constateert de Kiesraad dat zijn informatievoorziening en ondersteuning van gemeenten en waterschappen beter moet. De Kiesraad adviseert de minister van BZK om de geplande experimenten met een kleiner stembiljet te versnellen. Een kleiner stembiljet is beter hanteerbaar en maakt elektronisch tellen mogelijk. Daarnaast adviseert de Kiesraad om grote wijzigingen in de Kieswet niet meer in werking te laten treden voor dubbele verkiezingen. Ook heeft de Kiesraad adviezen voor gemeenten over hoe het telproces beter ingericht kan worden.

Gemeenten

Het tellen van de stemmen duurde bij deze verkiezingen lang en was gevoelig voor fouten door vermoeidheid bij de tellers. Dit had te maken met het grote aantal uitgebrachte stemmen, het kleinere aantal stembureaus en stembureauleden, maar ook met het stembiljet. Vanwege de omvang was dat lastig te hanteren.

Daarnaast gingen gemeenten verschillend om met de volgorde van tellen. In meerdere gemeenten werden eerst alle stemmen (op lijst- en persoonsniveau) geteld voor de Provinciale Staten en daarna pas voor de waterschappen. De Unie heeft bij het ministerie van BZK aandacht gevraagd voor de gelijkwaardigheid van de verkiezingen. Waterschappen betalen gemeenten (via het ministerie van BZK) voor de uitvoering van de verkiezingen, waaronder het tellen van de stemmen. Dan zou ook in het tellen van stemmen meer gelijkwaardigheid moeten komen. Daarnaast gaven projectleiders aan dat sommige

³ <https://www.kiesraad.nl/adviezen-en-publicaties/adviezen/2023/6/15/evaluatie-ps-ws-verkiezingen-uitslag-betrouwbaar-verkiezingsproces-moet-beter>.

gemeenten helemaal geen voorlopige uitslagen aan de waterschappen wilden doorgeven. Ook dat was niet de bedoeling.

In aanloop naar de verkiezingen viel het op dat bij niet alle gemeenten duidelijk was dat de ondersteuningsverklaringen voor nieuwe politieke partijen bij de gemeenten afgegeven moesten worden. Het is van belang dat het ministerie van BZK dit meeneemt in het contact met de gemeenten.

Aanbevolen wordt dat de Unie voor de verkiezingen van 2027 contact opneemt met zowel het ministerie van BZK als VNG om te bezien hoe de processen met betrekking tot de waterschapsverkiezingen verbeterd kunnen worden.

Provincies

Landelijke samenwerking met het IPO op het gebied van communicatie lukte niet, want in tegenstelling tot de waterschappen, hadden de provincies ervoor gekozen geen gezamenlijke communicatiecampagne te voeren. Elke provincie deed dat voor zich.

Politieke partijen

In aanloop naar de verkiezingen heeft de Unie contact gehad met de partijbureaus van (landelijke) politieke partijen. De speerpunten van de waterschappen zijn actief aangeboden bij politieke partijen die daar behoefte aan hadden. De speerpunten worden gebruikt als input voor de verkiezingsprogramma's. Ook werden de functie-eisen voor leden van het AB en DB aangeboden, waarmee politieke partijen binnen hun gelederen kandidaten konden werven.

Voor de verkiezingen van 2027 is het aan te bevelen de partijbureaus opnieuw actief te benaderen om informatie aan te bieden.

ProDemos

In aanloop naar de waterschapsverkiezingen heeft de Unie, in samenwerking met ProDemos de cursus "Actief in het Waterschap" aangeboden aan de waterschappen. Bijna alle waterschappen hebben deze cursus een of meerdere keren aangeboden, wat er ook daadwerkelijk toe geleid heeft dat mensen die kandidaat hebben gesteld.

De cursus bestond uit een aantal bijeenkomsten, een werkbezoek en het bijwonen van een vergadering. Deelnemers van de cursus vergrootten hun theoretische kennis over het waterschap en de plaats van het waterschap in het Nederlandse politieke bestel. Daarnaast was er aandacht voor het verbeteren van vaardigheden, zoals effectief vergaderen. Uit de evaluatie bleek dat deze cursus wederom erg positief ontvangen is bij de waterschappen.

Als aandachtspunten hebben de projectleiders aangegeven dat het van belang is om de cursus tijdig in te plannen, ruimt voordat de kandidatenlijsten van de politieke partijen worden opgesteld. Bij sommige waterschappen waren er veel cursisten die tussentijds afhaakten. Het kan helpen als aan de voorkant duidelijk is hoeveel tijd de cursus kost en wellicht is het vragen van een kleine bijdrage een optie. Ook hebben projectleiders gevraagd of er in de volgende cursus aandacht kan komen voor de rol van een duo- of commissielid. Naast nieuwe algemeen bestuursleden, heeft de cursus namelijk ook bij meerdere waterschappen nieuwe duo- of commissieleden opgeleverd.

Ook is met ProDemos contact geweest over een verkiezingskrant in begrijpelijke taal. De ProDemos verkiezingskrant 'in gewone taal' heeft een gedeelte over de waterschapsverkiezingen gekregen. ProDemos heeft de krant vooral verspreid in gemeentehuizen, bibliotheken, wijkcentra, buurthuizen, taalhuizen, stadsdeelkantoren en bij mbo's. ProDemos heeft ook filmpjes voor mensen met een lichtverstandelijke beperking en voor slechthorende/dove mensen. Ook heeft ProDemos een handreiking 'Politiek voor iedereen' gemaakt over het toegankelijk maken van verkiezingscommunicatie voor moeilijk te bereiken doelgroepen. Het is een product dat tot stand is gekomen met Stichting Lezen en Schrijven,

Kennis over Zien en Leder(in). De waterschappen konden de tips in deze brochure gebruiken voor het zo toegankelijk mogelijk maken van al hun uitingen rond de verkiezingen.

Ondersteunende software verkiezingen

In Nederland wordt sinds 2009 (alleen nog) handmatig gestemd. Ook het tellen van de stemmen in de stembureaus gebeurt handmatig. De uitkomsten van die tellingen worden in persoon, op papier, naar de gemeenten gebracht. Daar kunnen gemeenten software gebruiken om de uitslagen van de stembureaus in te voeren en op basis hiervan de zetelverdeling te berekenen. De waterschappen gebruiken hiervoor Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV).

Deze verkiezingen werd er gebruik gemaakt van OSV2020. Het was de bedoeling dat dit de laatste keer zou zijn omdat bij de volgende verkiezingen het Digitale Hulpmiddel Verkiezingen gebruikt zou worden. De Kiesraad heeft echter recent aangekondigd de opdracht terug te trekken vanwege het niet nakomen van de afspraken door de uitvoerende partij.

De projectleiders hebben aangegeven dat de huidige versie van OSV2020 niet geschikt om nog langer mee te werken. Het programma werkt niet intuïtief, vraagt veel uitleg richting politieke partijen en ambtenaren en leidt daardoor tot fouten net als uitlevering via de post (cd-rom). Daarnaast was de door de Unie ingehuurd helpdesk bij Elect-it niet voldoende. De helpdesk had weinig bemensing waardoor de bereikbaarheid niet optimaal was en de ondersteuning op sommige momenten lang op zich liet wachten.

Digitale uitwisseling van uitslagen

Bij deze verkiezingen werd van de gemeenten en waterschappen verwacht dat zij naast het uitwisselen van uitslaggegevens op papier ook digitaal zouden uitwisselen. Hiervoor was het noodzakelijk dat waterschappen een aansluiting hadden op het Diginetwerk van Logius. Dit blijkt voor slechts één waterschap het geval te zijn.

Door VNG Connect en het Waterschapshuis is op verzoek van de Unie gewerkt aan een alternatieve manier om de digitale uitwisseling van uitslagbestanden mogelijk te maken. Er is toen voor gekozen om hiervoor een gezamenlijke Sharepointomgeving in te richten. Die werkte wel, maar was niet ideaal. De projectleiders die toegang hadden tot de digitale omgeving konden bij de bestanden van andere waterschappen. Daarnaast moesten de bestanden nadat ze door gemeenten geüpload waren, door één persoon doorgezet worden naar het juiste waterschap in de digitale omgeving.

Om dit bij de volgende verkiezingen beter en veiliger te laten verlopen, is het van belang dat de waterschappen zich ook aansluiten op het Diginetwerk.

Uitslagen

Door de eerder vermelde oorzaken duurde het dit keer langer voordat er een voorlopige uitslag gegeven kon worden. De Unie was hierop voorbereid en had de verwachtingen richting media gemanaged. Enkele projectleiders ervoeren de druk vanuit de Unie om voorlopige uitslagen aan te leveren als vervelend. Ondanks dat de verwachtingen vooraf gemanaged waren, werd de Unie door media vaak gebeld met de vraag of er al een landelijk beeld gegeven kon worden.

Voorafgaand is gepolst of het mogelijk was om een exit poll te laten uitvoeren. De kosten hiervan bleken dusdanig hoog te zijn dat hiervan afgezien is.

Het is goed om voor de verkiezingen van 2027 van tevoren na te denken over hoe dit proces anders en beter kan. Het vergt goede afspraken met gemeenten dat waterschappen ook een voorlopige uitslag willen. Waterschappen betalen gemeenten immers voor het uitvoeren van de verkiezingen. Daarnaast is het te overwegen om toch een exit poll te laten uitvoeren, waardoor er eerder een beeld te geven is en de druk op de waterschappen om zo snel mogelijk informatie aan te leveren afneemt.

1.5 AANBEVELINGEN

1. De bijeenkomsten die de Unie georganiseerd heeft, zijn goed gewaardeerd door de projectleiders. Het is aan te bevelen die in aanloop naar de verkiezingen van 2027 weer te organiseren. Zorg voor een goede mix van digitale en fysieke bijeenkomsten.
2. De Expertgroep bestuurlijk-juridische zaken moet de volgende keer weer draaiboeken, handleidingen en een Q&A maken. Van belang is om hierin informatie over publicatie en het bewaren van (persoons)gegevens mee te nemen;
3. Zorg weer voor een goede kaart waarop de grenzen van de waterschappen duidelijk zijn. Aandachtspunten zijn:
 - Ga op tijd aan de slag met het laten maken van de kaart door Het Waterschapshuis;
 - Stem met VNG af over hoe de kaart verspreid kan worden naar gemeenten.
4. Neem weer contact op met het ministerie van BZK over een opkomstbevorderende campagne vanuit het Rijk.
5. Ga vroegtijdig met het ministerie van BZK en VNG in overleg over: 1) hoe gezorgd kan worden dat gemeenten op de hoogte zijn van wat er van hen verwacht wordt in het proces rondom de waterschapsverkiezingen en 2) hoe om te gaan met het tellen van de stemmen van provincies en waterschappen.
6. Evalueer de verkiezingen van 2023 met de Kiesraad, de Nederlandse Vereniging van Burgerzaken (NVVB) en de VNG en maak afspraken over hoe het proces en de samenwerking voor de verkiezingen van 2027 verbeterd kunnen worden.
7. Informeer vroegtijdig bij partijbureaus van politieke partijen of er behoefte is aan informatie over de waterschappen en de verkiezingen.
8. Organiseer weer samen met ProDemos de cursus "Actief in het Waterschap", voordat politieke partijen hun kandidaatstellingsproces afgerond hebben.
9. Waterschappen moeten zich aansluiten op het Diginetwerk om de digitale uitwisseling van uitslaggegevens mogelijk te maken.
10. Bezie hoe er eerder over (voorlopige) uitslagen gecommuniceerd kan worden in verband met een grote vraag vanuit media en inwoners.

HOOFDSTUK 2 – COMMUNICATIE

2.1 INLEIDING

Net als in 2019 hebben de waterschappen een gezamenlijke campagne ontwikkeld met als doel de opkomst te bevorderen. Alleen waterschap Limburg deed niet mee met deze gezamenlijke campagne. Er zijn een bestuurlijke klankbordgroep en een communicatie-expertgroep met communicatieadviseurs van de waterschappen ingesteld om te monitoren op de ontwikkeling en voortgang van de campagne. Via een aanbesteding is een creatief bureau geworven die de uitvoering van de campagne op zich heeft genomen. Net als in 2019 is de opdracht gegaan naar communicatiebureau GH+O.

Doelstellingen

Er is gekozen voor een campagne-aanpak die qua doelstellingen en doelgroepen aansluit bij de eerder gezamenlijk uitgevoerde Waterbazen-campagne. Omdat een opkomst bevorderende campagne omvangrijker is dan een publiekscampagne over waterbewust gedrag en het werk van de waterschappen is ervoor gekozen om een aantal doelstellingen bovenop die doelstellingen van de Waterbazen-publieksaanpak te zetten. Het ging hierbij om de volgende doelen:

Voortborduren op de communicatiedoelen van de Waterbazen-publieksaanpak:

- Nederlanders weten dat er waterschappen zijn;
- Nederlanders hebben een positief gevoel bij de waterschappen;
- Nederlanders beseffen dat het werk van de waterschappen belangrijk en relevant is.

Aanvullende doelen voor de opkomst bevorderende campagne:

- Kiezers weten dat er waterschapsverkiezingen zijn;
- Kiezers weten wat de waterschappen doen;
- Kiezers geloven dat er echt wat te kiezen valt (democratische legitimatie);
- Kiezers voelen een urgentie om te gaan stemmen (positieve stemintentie).

Doelgroepen

Ook is voortgeborduurd op de doelgroepen die voor de Waterbazen-publieksaanpak waren gekozen uit de [Ons Water Leefstijlvinder](#): 'geëngageerde hedonisten', 'actief betrokkenen' en 'welwillende afwachtenden'. Dit omdat hier in potentie met het beschikbare budget de grootste impact kon worden gegenereerd. Op basis van bestuurlijke wensen vanuit het Uniebestuur, de CBCF, de bestuurlijke klankbordgroep en de wensen van de Werkgroep Communicatie is daaraan toegevoegd een aanpak te ontwikkelen richting jongeren en moeilijk bereikbare doelgroepen.

Campagne-insteek

Op basis van publieksonderzoek heeft GH+O aanbevolen om voor een aanpak te kiezen die de inhoud centraal zet. De droge zomers, overstromingen in Limburg en andere nieuwswaardige events van de afgelopen vier jaren hebben immers bijgedragen een bredere bekendheid van het werk van de waterschappen en de thema's waar waterschappen zich mee bezig houden. De algemene houding van publiek is echter: de waterschappen zijn heel belangrijk, maar wat valt er te kiezen? Om die vraag voor te zijn, stelde GH+O een campagne-insteek voor waarbij dilemma's en daarmee de keuzes in het waterbeheer centraal staan.

2.2 CAMPAGNE

Resultaten

Medium	Verwacht bereik	Behaald bereik
Ster-prerolls	190.000	190.000
Outdoorreclame (abri's, snelwegmasten e.a.)	20.500.000	17.600.000
Radiocommercials	4.600.000	4.800.000
Tv-commercial	5.600.000	5.800.000
Online bereik (FB, Insta, TikTok, YT)	8.000.000	21.200.000
Verwachte impressies	39.000.000	49.500.000

Meer cijfers en duiding over het bereik van de campagne zijn te vinden in bijlage I. Bereikcijfers en behaalde resultaten landelijke campagne door GH+O.

Uitkomsten publieksmeting

In opdracht van de Unie van Waterschappen is een publieksmeting uitgevoerd door Blauw Research over de verkiezingscampagne. Dit bureau heeft ook eerdere publieksmetingen rond de Waterbazen publieksaanpak voor hun rekening genomen. Op die manier kunnen we de ontwikkeling van de bekendheid van de waterschappen onder inwoners goed monitoren. Voor deze meting is gekeken hoe inwoners de landelijke verkiezingscampagne hebben beoordeeld. Dit zijn de belangrijkste uitkomsten:

- Bijna de helft van de Nederlanders heeft de campagne van de waterschappen voor de verkiezingen van 15 maart 2023 gezien. Deze campagne is vaker opgemerkt dan eerdere campagnes van de waterschappen. De tv-commercial is het meest herkende element. De hogere bekendheid van deze campagne komt waarschijnlijk doordat de verkiezingscampagne breder wordt opgepakt dan andere campagnes van de waterschappen.
 - Twee op de drie Nederlanders kan zich herinneren iets gehoord/gezien te hebben over de waterschappen en de waterschapverkiezingen zonder dat de uitingen op dat moment getoond waren.
 - Nadat verschillende uitingen zijn voorgelegd, geeft bijna de helft aan de campagne daadwerkelijk gezien te hebben.
 - Jongeren (18 t/m 34 jaar) zijn vaker bekend met één van de campagne-uitingen dan andere leeftijdsgroepen.
- De verschillende boodschappen van de verkiezingscampagne komen goed over bij de Nederlanders en de campagne wordt positief beoordeeld. Men wordt over het algemeen enthousiast over de campagne.
 - De campagne communiceert goed dat de waterschappen zorgen voor schoon en voldoende water en veilige dijken in Nederland.
 - Negen op de tien (93%) vindt dat deze boodschap (zeer) duidelijk naar voren komt.
 - De boodschap "wat er te kiezen valt bij de verkiezingen" wordt het minst overgebracht. Nog steeds vindt acht op de tien dit (zeer) duidelijk overkomen.
 - De verschillende boodschappen komen voornamelijk goed over bij Nederlanders die bekend zijn met één van de uitingen van de verkiezingscampagne.
 - Over het algemeen scoort de verkiezingscampagne goed. Vooral op het gebied van geloofwaardigheid en duidelijkheid. De campagne wordt uiteindelijk beoordeeld met een 6,9.
 - Nederlanders die bekend zijn met de waterschappen en haar taken zijn enthousiaster over de campagne. Zij geven de campagne een 7,2 terwijl Nederlanders die niet bekend zijn met de waterschappen de campagne beoordelen met een 6,4.

- Nederlanders vonden het voornamelijk hun plicht om bij de afgelopen verkiezingen te gaan stemmen. Dit werd vooral gedaan vanuit gewoonte. Nederlanders die niet hebben gestemd hebben dit voornamelijk niet gedaan vanwege gebrek aan kennis of om praktische redenen, zoals tijd.
- De helft van de Nederlanders (53%) die hun stem heeft uitgebracht bij de verkiezingen van 15 maart vindt dat dit hun plicht is. Iets meer dan een derde (37%) stemt uit gewoonte en een derde (32%) vindt het nu meer dan ooit belangrijk om te stemmen.
- Nederlanders die niet hebben gestemd bij de afgelopen verkiezingen hebben dit vooral niet gedaan vanwege gebrek aan kennis (25%) of vanwege praktische redenen (23%).

Het uitgebreide onderzoeksrapport is te vinden in bijlage II.

Belangrijkste uitkomsten evaluatie met waterschappen

Campagne

De landelijke campagne is door de waterschappen beoordeeld met het rapportcijfer 8. Aangegeven wordt dat het concept goed tot zeer goed bruikbaar was. Ook de toolkit krijgt over het algemeen een positief oordeel. Over de keuze om dilemma's centraal te zetten in de campagne verschillen de meningen. Een meerderheid staat nog steeds achter de keuze en kijkt er positief op terug. Toch zijn er ook communicatieadviseurs die aangeven er wat minder mee uit de voeten te hebben gekund. Zij geven ook aan dat de dilemma's of enerzijds bestuurlijk gevoelig lagen of anderzijds te beleidsmatig waren geformuleerd, waardoor ze een afstand ervaarden richting de kiezer.

De waterschappen zijn vooral trots op de verkiezingskranten die ze hebben ontwikkeld, de behaalde pers aandacht, de eigentijdse campagne en lokaal ook op de opkomst. Ook wordt nog meegegeven dat Teams als plek voor de toolkit niet door iedereen als handig en gebruiksvriendelijk is ervaren. De Randstedelijke waterschappen merkten dat de opkomst in de grote steden zeer laag was en pleitten voor een specifieke aanpak voor grote steden in een volgende campagne.

Samenwerking

Alle waterschappen zijn positief over het voeren van een gezamenlijke campagne, de samenwerking met de Unie van Waterschappen en de samenwerking met GH+O. Aandachtspunten zijn om voor een volgende keer nog beter in beeld te hebben wat er landelijk wordt ontwikkeld en wat de waterschappen zelf moeten ontwikkelen om dubbel werk te voorkomen. Daarnaast had de communicatie over wijzigingen in de strategie en in de planning duidelijker gemoeten. De samenwerking met GH+O krijgt gemiddeld een 7,7. Vooral de bereikbaarheid en snelheid van reageren van GH+O wordt positief genoemd. Wel wordt aanbevolen om een extra paar ogen vanuit de waterschappen in te zetten bij de ontwikkeling van middelen, omdat uiteindelijk de bruikbaarheid en toepasbaarheid ten goede zal komen. Ook wordt GH+O wel gezien als een prijzige partij.

2.3 AANBEVELINGEN

1. Zet weer in op een gezamenlijke, landelijke campagne. Zorg met een langjarige publieksaanpak daarbij voor een stevige aanloop naar de verkiezingen waarin de aandacht voor het werk van de waterschappen en de bestuurlijke keuzes wordt vergroot.
2. Betrek de waterschappen nauw bij de ontwikkeling van communicatiemiddelen, dit vermindert het aantal benodigde correctierondes door het communicatiebureau en vergroot de uiteindelijke bruikbaarheid van die middelen.
3. Behoud in de aanbesteding voor de campagne eisen voor een goed bereikbaar bureau met voldoende capaciteit om op piekmomenten de waterschappen te faciliteren en te ondersteunen.
4. Zorg voor nauwkeurige en tijdige communicatie over de planning en wijzigingen in die planning.

5. Zorg dat de toolkit goed vindbaar en bruikbaar is en dat middelen aansluiten op de systemen van de waterschappen.
6. Zorg dat er in 2027 specifieke aandacht gaat naar grote steden en/of moeilijk te bereiken doelgroepen.
7. Zet wederom een bestuurlijke klankbordgroep in om tussentijds de aanpak te toetsen.

HOOFDSTUK 3 – STEMHULP

3.1 INLEIDING

De Unie heeft, net als voor de verkiezingen van 2019, de aanbesteding van de digitale stemhulp voor de waterschappen opgepakt. Dat heeft in juni 2022 geleid tot een gunning van de opdracht aan Citisens om voor 21 waterschappen een digitale stemhulp te maken.

3.2 GEBRUIK STEMHULP

Citisens heeft 21 Nederlandstalige stemhulpen en één Friestalige stemhulp ontwikkeld. Daarnaast hebben drie waterschappen gebruik gemaakt van een Engelstalige stemhulp. Deze laatste stemhulpen maakten geen onderdeel uit van de door de Unie verstrekte opdracht. Voor de verkiezingen van 2027 is het aan te bevelen om vooraf te inventariseren of er bij de waterschappen behoefte is aan Engelstalige stemhulpen om te bezien of dat onderdeel zou moeten zijn van de aanbestedingsopdracht.

In totaal hebben meer dan 2,7 miljoen mensen een van de stemhulpen ingevuld.⁴ Dat zijn 700.000 mensen meer dan bij de vorige verkiezingen, toen de stemhulp 2 miljoen keer is ingevuld. De piek in het gebruik lag op de dag voor de verkiezingen. De stemhulp van het Hoogheemraadschap van Rijnland is het meest geraadpleegd. De stemhulp van het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden is in verhouding tot het aantal kiesgerechtigden het meest gebruikt.

Voor de waterschappen mogen volwassenen met de Nederlandse nationaliteit, EU-burgers en niet-Nederlanders met een geldige verblijfsvergunning stemmen voor de waterschapsverkiezingen. Om die laatste twee groepen te informeren hadden drie waterschappen een Engelstalige stemhulp. Deze stemhulpen zijn in totaal ruim 4.000 keer geraadpleegd. Bij de verkiezingen van 2019 hebben zes waterschappen de stemhulp ook in het Engels aangeboden. Toen zijn die stemhulpen 25.000 keer ingevuld. De Friestalige stemhulp heeft ruim 92 bezoekers getrokken. Het gebruik van de Friestalige stemhulp bleef ver achter bij de vorige keer. In 2019 is die stemhulp nog 9.000 keer ingevuld.

3.3 ERVARINGEN

Gezien het hoge aantal invullers, kunnen we stellen dat de stemhulp in de behoefte van kiezers voorziet om zich te oriënteren. Uit de eindrapportage van Citisens blijkt wel dat niet iedereen die de stemhulp raadpleegt deze helemaal invult. 74% van de bezoekers vult de stemhulp helemaal in. De overige 26% vond waarschijnlijk de stemhulp te lang of te ingewikkeld.

Omdat bij de stemhulp vier jaar geleden de rol van de vertegenwoordigers van de politieke partijen bij de inhoud van de stemhulp te dominant werd gevonden, waardoor de stellingen niet aansloten bij wat de kiezer verwachtte, was in de aanbesteding als opdracht meegegeven dat de controlerende rol van de ontwikkelaar scherper moest zijn. Hoewel die rol door Citisens goed is opgepakt - de stellingen werden gecontroleerd op relevantie en begrijpelijkheid - kwam er bij de evaluatie kritiek.

Belangrijkste aandachtspunt was dat de stemhulp met ongeveer 25 stellingen lang was. Het is daarom te overwegen om het aantal stellingen bij de volgende verkiezingen terug te brengen. Of een korte versie te ontwikkelen naast de 'gewone'. Daarnaast is aangegeven dat de stellingen of de materie waarover de stellingen gingen door veel invullers als ingewikkeld werden ervaren. Ten aanzien van het taalniveau heeft Citisens, conform de opdracht, specifiek gelet op het juiste taalniveau (B1) van de stellingen. Ook na de stellingenavonden zijn enkele moeilijke woorden nog van een toelichting voorzien. Het doorgronden van de stellingen door de invullers is een ander en lastiger punt. Van belang is dat politieke partijen hun dilemma's terugzien in de stellingen, maar voor de kiezers is het uiteraard van belang om die dilemma's voldoende te kunnen doorgronden om tot een keuze te kunnen komen. Overwogen zou kunnen worden bij de volgende verkiezingen een (representatief) panel in het leven te roepen aan wie de stellingen na de stellingenavond wordt voorgelegd. In ieder geval zal dit aandachtspunt een plaats moeten krijgen in de

⁴ 2.730.105 mensen om precies te zijn (Eindrapportage MijnStem).

aanbesteding van de opdracht. Ook blijkt dat in verschillende gevallen politieke partijen zich anders positioneren op een stelling dan zij in hun verkiezingsprogramma hebben staan of dan zij gedurende afgelopen bestuursperiode hebben gestemd. Ook dit aandachtspunt zal in de volgende aanbesteding een plaats moeten krijgen.

Voor elk waterschap was het fijn om een stemhulp te hebben afgestemd op de context van het waterschap. Het maakte het mogelijk om in de communicatie van elk waterschap door te verwijzen naar de stemhulp. Er is veel behoefte aan een tool om kiezers te informeren over de onderwerpen en dilemma's die er spelen bij waterschappen en over de keuzes die er te maken zijn. Voor de volgende verkiezingen moet voordat er een aanbesteding gestart wordt, worden onderzocht welke tools er zijn om kiezers te informeren en de keuzes die er te maken zijn inzichtelijk te maken. Het is aan te bevelen om hierbij de (gekozen) waterschapsbestuurders te betrekken.

Samenwerking Citisens

Bij elk waterschap is een stellingenavond georganiseerd waarvoor vertegenwoordigers van alle op dat moment bekende deelnemende politieke partijen waren uitgenodigd. Politieke partijen die op een later moment aangaven deel te nemen aan de verkiezingen konden allemaal nog aanhaken op de stemhulp. Dat was positief.

Vertegenwoordigers van waterschappen, Citisens en de Unie hadden van tevoren nagedacht over mogelijke algemene stellingen die in elke stemhulp terug konden komen. Deze werden aangevuld met stellingen die uit de door politieke partijen aangeleverde verkiezingsprogramma's zijn gedestilleerd of die aangeleverd waren door politieke partijen zelf. Tijdens de stellingenavond werd in een snelkookpansessie getoetst of de stellingen relevant en onderscheidend waren.

In algemene zin is de samenwerking met Citisens als positief ervaren. Bij enkele waterschappen waren kandidaten het niet eens met Citisens over het wel of niet opnemen van stellingen in de stemhulp. Ook gaven enkele waterschappen aan dat er niet doorgelinkt is naar de verkiezingsprogramma's van politieke partijen. Elk waterschap heeft een eindevaluatiegesprek met Citisens en evaluatierapport gehad, wat als positief ervaren is.

3.4 AANBEVELINGEN

1. Gezien het grote aantal bezoekers is het aan te bevelen om voor de verkiezingen van 2027 weer gebruik te maken van een online tool om kiezers te informeren over de onderwerpen en dilemma's die er spelen bij waterschappen en over de keuzes die er te maken zijn.
2. Let daarbij op:
 - a) De omvang van de stemhulp (beperkt aantal stellingen);
 - b) De relevantie en begrijpelijkheid (taalniveau en 'doorgrondbaarheid') van de informatie voor de kiezers;
 - c) Een toets op de positionering door politieke partijen;
 - d) De behoefte van waterschappen voor een Engelstalige tool.

CONCLUSIES

4.1 INLEIDING

De verkiezingen van 2023 waren succesvol. Er was veel aandacht voor de verkiezingen, er waren geen incidenten en de opkomst was ongekend hoog. 53,1% van de kiesgerechtigden heeft zijn stem uitgebracht op een van 4667 kandidaten.

Uit voorgaande hoofdstukken blijkt wat succesvol was bij de organisatie en welke punten verbeterd kunnen worden. Dat leidt tot aanbevelingen die hieronder op een rij zijn gezet. Met deze aanbevelingen zal bij de verkiezingen van 2027 rekening worden gehouden.

4.2 AANBEVELINGEN

Aanbevelingen voor de verkiezingen van 2027 zijn:

Algemeen

1. De bijeenkomsten die de Unie georganiseerd heeft, zijn goed gewaardeerd door de projectleiders. Het is aan te bevelen die in aanloop naar de verkiezingen van 2027 weer te organiseren. Zorg voor een goede mix van digitale en fysieke bijeenkomsten.
2. De Expertgroep bestuurlijk juridische zaken moet de volgende keer weer draaiboeken, handleidingen en een Q&A maken. Van belang is om hierin informatie over publicatie en het bewaren van (persoons)gegevens mee te nemen;
3. Zorg weer voor een goede kaart waarop de grenzen van de waterschappen duidelijk zijn. Aandachtspunten zijn:
 - Ga op tijd aan de slag met het laten maken van de kaart door Het Waterschapshuis;
 - Stem met VNG af over hoe de kaart verspreid kan worden naar gemeenten.
4. Neem weer contact op met het ministerie van BZK over de opkomstbevorderende campagne.
5. Ga vroegtijdig met het ministerie van BZK en VNG in overleg over: 1) hoe gezorgd kan worden dat gemeenten op de hoogte zijn van wat er van hen verwacht wordt in het proces rondom de waterschapsverkiezingen en 2) hoe om te gaan met het tellen van de stemmen van provincies en waterschappen.
6. Evalueer de verkiezingen van 2023 met de Kiesraad en de VNG en maak afspraken over hoe het proces en de samenwerking voor de verkiezingen van 2027 verbeterd kunnen worden.
7. Informeer vroegtijdig bij partijbureaus van politieke partijen of er behoefte is aan informatie over de waterschappen en de verkiezingen.
8. Organiseer weer samen met ProDemos de cursus "Actief in het Waterschap", voordat politieke partijen hun kandidaatstellingsproces afgerond hebben.
9. Waterschappen moeten zich aansluiten op het Diginetwerk om de digitale uitwisseling van uitslaggegevens mogelijk te maken.
10. Bezie hoe er eerder over (voorlopige) uitslagen gecommuniceerd kan worden in verband met een grote vraag vanuit media en inwoners.

Communicatie

11. Zet weer in op een gezamenlijke, landelijke campagne. Zorg met een langjarige publieksaanpak daarbij voor een stevige aanloop naar de verkiezingen waarin de aandacht voor het werk van de waterschappen en de bestuurlijke keuzes wordt vergroot.
12. Betrek de waterschappen nauw bij de ontwikkeling van communicatiemiddelen, dit vermindert het aantal benodigde correctierondes door het communicatiebureau en vergroot de uiteindelijke bruikbaarheid van die middelen.
13. Behoud in de aanbesteding voor de campagne eisen voor een goed bereikbaar bureau met voldoende capaciteit om op piekmomenten de waterschappen te faciliteren en te ondersteunen.
14. Zorg voor nauwkeurige en tijdige communicatie over de planning en wijzigingen in die planning.
15. Zorg dat de toolkit goed vindbaar en bruikbaar is en dat middelen aansluiten op de systemen van de waterschappen.
16. Zorg dat er in 2027 specifieke aandacht gaat naar grote steden en/of moeilijk te bereiken doelgroepen.
17. Zet een bestuurlijke klankbordgroep in om tussentijds de aanpak te toetsen.

Stemhulp

18. Gezien het grote aantal bezoekers is het aan te bevelen om voor de verkiezingen van 2027 gebruik te maken van een online tool om kiezers te informeren over de onderwerpen en dilemma's die er spelen bij waterschappen en over de keuzes die er te maken zijn.
19. Let daarbij op:
 - a) De omvang van de stemhulp (beperkt aantal stellingen);
 - b) De relevantie en begrijpelijkheid (taalniveau en 'doorgrondbaarheid') van de informatie voor de kiezers;
 - c) Een toets op de positionering door politieke partijen;
 - d) De behoefte van waterschappen voor een Engelstalige tool.

BIJLAGEN

- I. Bereikcijfers en behaalde resultaten landelijke campagne door GH+O
- II. Rapportage publieksmeting verkiezingscampagne